

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

Bili so časi, ko so se z veliko vnemo pisali dnevnik; praskalo je po noči gosje pero po tistem sivkastem, trpežnem papirju. Posebno nežnih ročic je bilo mnogo, ki so začrtavale v skrbno čuvano knjižico dnevne, tedenske dogodke in jih okraševale z rožastimi čipkami. Bili so to časi lepe, razcvetle romantike, pred sto leti. Kolikokrat niti dogodkov ni bilo, ali bili so vtiski; živelo ni zunanje življenje, ali živela je dušica!

Pa dandanašnja indiskretnost! Gorkočutni spisovalki takega dnevnika je bila zapisala neizprosna usoda — telesna ali duševna smrt — pod zadnjo popisano stran: „Konec“ in dnevnik je postal — zgodovinska knjiga! . . . Ljubeč sorodnik ali pravi ljubček je hranil dnevnik kot spominek v posebnem predalčku miznice, kjer so bili spravljene razni souvenirji, svileni trakovi in vele vrtnice. Kadar mu je duša koprnela po užitkih, ki jih nihče ne odvzame, ker leže v spominih, si je odprl miznico in vstajale so ljubljene osebe, ne iz grobov — to se grdo glasi — ampak iz cvetk, iz znanih črk. — Pride pa drugi rod, naš rod. Pozni vnuk, njega zastopnik, odpre hitro miznico in prebrska vse kote, tudi zadnjega. „Vele rože?“ Smeti! „Svilen trak?“ Ha, ha! Taka cunjica! Saj je Hennebergova svila dovolj poceni . . . „Knjižica? Rokopis?“ Oho, dnevnik je! Oj, ti ljuba naivnost, kam bi prišli, ko bi danes pisali dnevnike! Vendar glej, to se zanimivo čita; dobro! Stari noži in stare leščerbe se drago prodajajo. Tudi to-le, kaj ko bi . . . ?

Dva meseca pozneje se čita knjižno oznanilo velikega založnika: „Senzacionalno! Pravkar izšlo: „Spomini“, pisala N. N.“ — Pozni vnuk pa vtakne v žep nekaj stotakov.

Ali se še dandanašnji pišejo dnevnik? Pravih pivcev ni več; tako je sodil o nas Jurčič, še predno je uničila vinograde trtna uš; v Nemcih, ki so vedno pred nami, pa jih že l. 1825. ni bilo več, če verjamemo veselemu Hauffu: tako tudi pravih dnevnikov ni več. Pač, naša mladina moškega spola do osemnajstega, pri slabih gmotnih razmerah tudi do dvajsetega leta, študujoča mladina ženskega spola pa do šestnajstega leta, ta še piše dnevnike. Ali prist-

nosti ni več. Vsak in vsaka se zaveda, da znaša, če ne opeke, pa vsaj pesek ali cement in žreblje k zgradbi svetovne zgodovine, dočim so nekdanji memoaristi, pišoč svoje spomine in občutke, mislili na vse kaj drugega kakor na bodočega zgodovinarja, ki bo po datumih njih zapiskov zbijal železno lestvo kronologije in iz vsebine črpal velike ideje, ki so pošiljale tedaj svoje atome tudi tja k rokoko-mizici mlade ali stare dame ali k pultu zaljubljenega gospodiča, pa tudi k mizi izkušenega moža, ki se je pogovarjal s svojim duhom in si zabeleževal pogovor v lastno naslado in uteho.

Zakaj dandanašnji ne pišemo več takih dnevnikov? Mari smo prepuhli, preprazni? Mari nimamo idej? Kaj še! Idej vrši po duševnem ozračju kakor mušic meseca junija, svoje srce znamo secirati, Röntgenovi žarki takoj pokažejo, je li polno ali „prazno“, doživeli smo celo, da pošilja nekdo svojo „dušo v vas“ (pa ne „k ljub'ci“); vprašanje o puhlosti pa diši po zlobnosti . . . Torej kako? Eh, imamo še dovolj „dnevnikov“ in sličnih zapisnikov, prav dovolj. To so naši — časopisi, zlasti pa časniki! Morda ni res? Tudi dandanes se mnogokdo usede zvečer k mizi in piše, kaj se je zgodilo ta dan ali ta teden; ne piše pa tega v lepo knjižico, ampak na polo papirja, ki jo popiše le po eni strani in jo še isti večer zapečati in pošlje bližnjemu ali daljnemu — časniku kot „dopis“; potem se uleže na blazino z zavestjo, da je „dopisnik“ — hm — pisatelj. Tako — ali celo z brzojavom in telefonom — se pripravljajo prispevki za svetovno in narodno zgodovino. Javnost in rafiniranost sta zdaj glavna znaka memoarjev. Nič ni varno pred njima, podvrženi so jima najintimnejši dogodki; v prejšnjih časih se je o njih slišala le govorica, zdaj je Fama ponižna služabnica tiskarskih strojev . . . Morda si želimo zopet prejšnjih časov? Kvečjemu v tajnih sentimentalnih urah, ki so sladke le za izpremembo; sicer smo s sedanjimi „dnevniki“ zadovoljni, da le pripoznamo človeško slabost radovednosti in — nič se ne sramujmo — škodoželjnosti! Le pripoznajmo to! Saj delamo — za izpremembo — tudi radi pokoro . . .

Včasi pa smo iz neznanih vzrokov res razpoloženi tako, da bi najrajši videli, da bi imelo vse človeštvo le eno uho, da bi ga mogli stresti zanje. Tedaj se nezadovoljnež umakne v tiho celico in se zaglobi v one čase, ki so bili „boljši“, v preteklo. Posebno Slovencem so pretekli časi všeč; saj nam tudi nič drugega ne preostaja: s sedanjostjo ne smemo (Bog ne daj!) biti zadovoljni — zadovoljni so le filistrissimi —, bodočnost se nam (razen pri slavnostih) slika „tužno“, v preteklosti pa se najde dokaj lepega, če se

le išče. Kdor misli, da je kaj našel, njegov „heureka“ se razlega po naših javnih prostorih; ljudje postojajo, poslušajo nekaj časa neznanne in zato mikavne glasove; ko pa se naužijejo, plačajo, kar so dolžni, in odidejo, češ, slišali smo lepo komedijo . . . Kako glasno se je n. pr. ob začetku našega stoletja začela igra: „Ilirščina ob grobu slovenskega jezika“; ali dospela je le do prologa, in kdor ga je slišal, je plačal, kar je bil dolžan, in je odšel!

Lepa je preteklost, ali ne da se presaditi v sedanjost; učimo se iz preteklosti; kar pa je več, to ni prav.

Preteklost imamo tudi Slovenci. Ni treba poseči za tisoč let nazaj; tako objestni nismo in oni časi so tudi že predaleč, da bi mi bili zanje dovzetni. Ali petdeset, šestdeset let nazaj, to nam je pristopno in v današnji dobi je toliko let že pri vsakem narodu preteklost. Romantika je tedaj še jasno sijala. Torej pričakujemo onih skrivnostnih dnevnikov, ki so najbolj zanimivi? Kdo ve, ali jih res ni kje kaj skritih! Morebiti še pridejo na dan, četudi v nepristni obliki kakor Trdinovi „Bahovi huzarji“; dotlej moramo iskati nadomestila. In imamo ga: namreč Bleiweisove „Novice“.

* * *

I.

Le vzemimo v roke kak letnik „Novic“ skoraj tja do l. 1870. Kakor bi imeli v rokah kak zaseben zapisnik! Sedanji časniki se gibljejo v trdnih frazah, ondaje „Novice“ pa so pisane, kakor bi bile sestavljene iz toliko in toliko odlomkov iz različnih dnevnikov. Kako tudi ne! Saj je bilo tedaj, ne samo pri nas, časnikarstvo še v povojih; ni še bilo posebnih študij za žurnaliste, kakor jih imajo zdaj v Švici, niti posebnih vseučiliških stolic za žurnalistiko, ki jih nameravajo ustanoviti Amerikanci. Skoraj patrijarhalsko razmerje je vladalo med „naravnavcom“ (= urednikom) dr. Bleiweisom in njegovimi sodelavci ter med temi in med „deležniki“ (= naročniki).

S humorjem prebiramo spise in notičice, v katerih se ne onikajo samo starši, škofje in duhovniki, ampak vsi med seboj; sodelavci onikajo očeta Bleiweisa — to se spodobi, — ali tudi on piše, n. pr. da „so gospod Ferlan . . . eno pinjo za c. kr. kmet. družbo naredili“; gospodu Maroušniku, kaplanu v Št. Jakobu v Rožu, piše: „Z njih „Popravljenca“ (bil je to šaljev sonet. Op. pis.) so se Oni vsim bravam koj prav prikupili“. — Tako so pisali „dohtar Janez Bleiweis“. — Tudi, kadar se govori o tretji osebi, se pravi, da „so

častitljivi gospod tehant Slomšek v svojih bukvih „Blaže in Nežica“ pisali“ itd.¹⁾

In slog! L. 1844. na str. 174. se poroča o nesrečnem slučaju, da je nekdo po noči padel s sena in se ubil. Ali poslušajte, kako se glasi začetek poročila: „Ojme, kako kratko je človeško življenje, pa kako slabo se varje . . . Smertna nevarnost(!) je spati na svislih in na senicah, ker človek zbudivši v prvi omotici ne ve, kje da se znajde“ itd. — Ali vedno ni moglo in ni smelo ostati tako; stari so se umikali mlajšim in tekla so leta in leta. „Novice“ so izhajale leto za letom, na zunaj si podobne, a v marsičem predrugačene; vendar veje vedno iz njih še nekaj one patrijarhalske naivnosti, ki nam tako omiljuje njih prve letnike.

Ne samo ta čutna stran je pri njih zanimiva; važnejše je, da tiči v njih lep kos slovenske zgodovine, da, lahko rečemo: največji kos. Naš prepород z vso navdušenostjo in nesigurnostjo se čita v teh sivkastih listih; otroško caplja novorojeno dete — ki je bilo že ob rojstvu enfant terrible — in mi mu sledimo s pol šaljivim, pol resnim zanimanjem. Živahno je bilo to dete, ta prepород; delalo je z rokami in z nogami, s prstki in z jezikom, kričalo je in se namrdovalo; raslo je počasi, a krepko in zdravo. Ostalo je trdno, včasih tudi malo trmasto ob naukih, ki jih je vsesalo vase z materinim mlekom. Dete je doraslo v mladeniča, moža; ko pa se je mož bližal dobi starčka, ko je čutil, da je, opravivši svoj posel, postal odveč, legel je k večnemu počitku in je zaspal; nihče ni motil njegovega spanja in umiranja: „Novic“ ni bilo več; umrle so dne 26. grudna l. 1902.

Zdaj pripadajo „Novice“ zgodovini; postale so dnevnik slovenskega naroda ob njegovem prepородu.

II.

„V sredo, 5. Maliga Serpana 1843“ je izšla njih prva številka. Prvi letnik ima naslov: „Kmetijske in rokodelske novice. Na svetlobo (posamezne številke pišejo: „svetlobo“) dane od c. kr. krajske kmetijske družbe. V red devane od dohtarja Janeza Bleiweisa“ itd. Prvi list se pričinja z važnim „Oznanilom“: „Učenosti, umetnosti in znajdenja so se v kratkih letih tako razširile, de kdorkoli z njimi naprej ne hiti, ne posnema, kar so drugi koristniga znajdlji, ampak se terdovratno stariga derži, gre rakovo pot, vsaki dan mejn zna, se v sedajnim obrazenu sveta ne znajde(!), v sredi svojih rojakov,

¹⁾ Zgledi so vzeti iz prvih 4 številk l. 1844.

znancov ino perjatlov si neznan ptuj deželec zdi in si ne more nikakor pomagati . . . Zlasti krajnskimi kmetam ino rokodelcam, kateri se ptujih jezikov niso učili, se tako godi. Zlasti te izznanit z vsim, kar so učenosti in umetnosti njim koristniga najdile, . . . je namen teh novic. Kmetijske in rokodelske v slovenskim jeziku natisnjene bukve (knjige) bodo zvesto pregledane in njih vrednost pošteno prevdarjena . . . Skerbno si želi vsakktiri Krajnec poznati svojo krajnsko deželo, se izznaniti z imenitnimi rojaki ino zvediti imenitne prigodke svojih sprednikov. Te želje spolniti bo posebna skerb naša . . . V pomankanju krajnskih besedi si bomo enako Rimcam, Nemcam, tudi Čeham, Rusam, Poljakam ptuje besede sposodili. — Vsakktiri poduk v čistenju jezika ali v drugi reči nas bode razveselil in nam za znaminje veljal, de se te novice prijaznih deležnikov razvesele(!). Te novice pridejo vsako sredo na dveh četertnih listih v Ljubljani na svitlo. Po pošti veljajo za celo leto 2 fl. 30 kr.“ —

Če vpoštevamo razmere v tedanjih časih in preudarimo, kdo je izdajal »Novice«, se ne bomo preveč spotikali ob omejeni »krajnski« deželi in ob »krajnskih« besedah. Zanimivo pa je, kako so »Novice« polagoma in nevidno prestopile od kranjščine k slovenščini, še pred letom 1848. To je bilo tem bolj potrebno, ker so »Novice«, kakor se hvalijo že v 4. števil. leta 1843., »tudi na Štajerskim, Koroškim, Goriškim, Teržaškim, Horvaškim in celo v Dalmaciji veliko prijatlov našle«. Tudi sotrudniki so se oglašali pridno od zunaj; izmed njih je pisal znani »Tone Krempf« iz Radgone že v 6. števil. (v sredo 6. vel. serpana 1843) med drugim to-le: »Bog živi Štajerce, Korošce, Krajnce in Horvate, vsi smo od edne slovenske matere«. — »Slovenski« velja tu lahko tudi v pomenu »slovanski«, ali dopis je naslovljen »Ljubim Krajncam, našim bratom«. ¹⁾

Program je bil na vsak način dovolj obširen, boij nego ga je izražal naslov; urednik tudi ni bil nikakor tesnosrčen in je sprejemal vobče vse, da je bilo le slovenski pisano. Največ prostora so zavzemale seveda »kmetijske in rokodelske« vesti; »novicam« v ožjem pomenu pa je ustrezal poseben odstavek »Urno, kaj je noviga«, ki se je pojavil že v 2. števil. (12. Maliga Serpana 1843). Poleg malih gospodarskih novic so se vrstile v njem tudi anekdote, dovtipi in druga zmes; tako že v prvem sestavku čudovita vest, da ima v mestu Amiensu »nek kerčmar ali birt mačko, ki tudi tri mlade podgane doji«.

(Dalje prih.)

¹⁾ Pozneje, leta 1866. na strani 270. je došel »Novicam« dopis o združenju Sloveniji.

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

III.

Vtakih majhnih poskusih leži kal za zabavno štivo. Ta stran pa je bila v „Novicah“ redno najslabše zastopana. Volje je bilo dovolj, uspehov malo. Kup letnikov moraš pregledati, da najdeš kaj dobrega, kakor n. pr. v letniku 1863. l. na strani 256. id. „Zakerpana Višnja gora, raztergan Žuženperk“ (spisal Jurčič pod psevdonomimom. J. Zavojšček). Sicer so povestice često prazne, večinoma prisiljeno moralne ali, kar je najhujše, prisiljeno dovtipne. — Zelo vseč pa so gotovo bile občinstvu kratke smešnice, dasi niso povsem izvirne; n. pr. tiste, ki so zbrane pod naslovom „Benkov Tone“ (l. 1844.). Ž njimi se doseza dvojen namen, da se ljudstvo odvrča od prazne vere in se obenem zabava; n. pr. (stran 11.): „Bradovice odpraviti: vzemi kaki klinec in v njega toliko zarez naredi, kolikor bradovic imaš, klinec pa skrivej komu v aržet vtekni; tako ima on klinec, ti pa — bradovice.“ Ali: „Kadar noče živina jesti, položi roke na križem čez njo ter jih tako od glave po herbtu čez rep potegni, rekoč: „Ako si ti zacoprana od konca do konca, te pogladim tudi jaz od konca do konca.“ Zopet bode jedla — kakor hitro bode lačna.“ — Prav nazoren je pouk mladim dekletom (l. 1848., str. 3.), posnet po patru Abrahamu a Santa Clara: „Nedolžne dekleta morajo biti kakor zvon na veliki petik, ki je tih in od sebe nobeniga glasu ne da; kakor navlečene orgle, ktere zakričijo, kadar se jih kdo dotakne; kakor beraška juha ali župa, ktera nima nič oči (mastnih cinkov); kakor ogledalo (špegel), ki se otamni, kadar kdo vanj dihne; kakor polž, ki malokdaj iz svoje hiše gre.“

IV.

Poleg zabavnega štiva v ožjem pomenu je skrbelo uredništvo tudi za **pesmi**. Že v 2. številki stoji na prvem mestu pesem; ali ta prvi akord je zadonel hreščavo, oznanjal je koristnega mnogo, umetniškega malo. Naslov te prve pesmi je: „Kako se pride iz vajšnice na slamo (!!). Poleg nemškiga prestavil Malavašič“,

ki je tudi pozneje še marsikatero skoval za „Novice“. Lesena poezija štrli iz te pesmi, ki se končuje z naukom:

„Norcam in grehu se vgibaj — tako
z vajšnice hoditi ti treba ne bo.“

Tudi bodri Potočnik je zapel katero; na strani 103. leta 1843. je n. pr. njegova znana „Zvonikarjeva“. — Oglašali so se še mnogi drugi; jako pridno Rodoljub Ledinski (n. pr. l. 1845. na str. 120. „Oj kmet, al veš do kruha pot“, str. 132. „Skopulja“), Svetličič, dr. Toman s soprogo, pridni Cimperman in še drugi poklicani in nepoklicani; tudi Prešeren; Koseski pa je itak ex offo-pesnik „Novic“!

Marsikak talent je Bleiweis pridobil in izpodbudil. Leta 1848. je objavil (v 2. številki) Valjavčevo dovolj prazno, ali vsaj nepri-siljeno „Seničico“; slutil je, da tiči v tej pesmi nekaj več nego v navadnih kovankah; pripomnil je pod črto: „S pričujočo pesmico vpeljemo pervikrat veliko obetavniga mladenča na slovenski Parnas. Matija Valjavec je ime mladiga pesnika, učenca visoko častitega gosp. profesorja Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kateriga (pač ne od Martinaka! Op. pis.) imamo, kakor pričujoča pesmica spričuje, pri kateri nismo ne čerke popravili — v prihodnje veliko lepih pesniških del pričakovati“. — „Sancta simplicitas“, vzklikamo ob tej izjavi, dasi nas, kar se tiče Valjavca, veseli in smo Bleiweisu hvalježni zanjo. Ali: ni li ta Bleiweisova opazka, kakor bi jo prepisal iz dnevnika? Ali bi jo sedaj, kakršna je, poslali v javnost?! Bog ne daj! Kaj bi se prvič reklo o listu, ki bi priznal, da ga zalagajo s pesniškimi proizvodi šestošolci! Zdaj nam je umljivo, zakaj si je peščico let pozneje Stritar tako neusmiljeno privoščil petošolce! — Kaj bi se drugič zgodilo šestošolcu, čigar ime bi ne stalo samo natisnjeno pod pesmijo, ampak o čigar pesniški bodočnosti bi se izrekla tako ugodna sodba? Kako ponosen bi tretjič bil „visoko častiti profesor“, pod čigar gorko skrbjo bi se izvalil pesnik! Potemtakem? Ali naj hvalimo pretekli čas ali ga grajajmo? Recimo le eno: od patrijarhalne dobe smo se oddalili in nespametni bi bili, ko bi hoteli kolo časa sukati nazaj!

Ta naivna patrijarhalnost! V letniku 1845. l., na strani 85., v 22. številki je natisnjena Prešernova: „Kaj se sme in more peti. Legenda“ (to duhovito alegorijo imenujemo zdaj „Orglar“). Kaj pa leta 1848., ko so se pojmi pač že malo izbistrili? Na strani 117. stoji pod naslovom „Korun“ (= krompir) pravi pravcati — sonet. In

ta sonet ni morebiti času primerna šala Emanuela Tomšiča, krompirjevega pesnika, ampak resen slavospev je temu koristnemu podzemeljskemu sadu.¹⁾ Slavno uredništvo je tudi prejasno pokazalo pri tej priliki, kako umeva, če treba, poezijo. Zadnja kitica tega soneta „Korun“ se namreč glasi:

„Oj! pridi, da nas ta (namreč draginja) več ne zatira,
Darilo, od milost božje nam poslano! (namreč krompir)
In daj se nam v obilno zopet hrano.“

Uredništvo pa je pripomnilo pod črto — sanctissima simplicitas — čisto resno, da bo baš to leto krompir — bogato obrodil!

Ne smemo vsega uredniku zameriti; on je dal natisniti, kar je imel. V letniku 1844. l. n. pr. prav tako Koseskega prevode („Grof Habsburgski“, „Orjaška igrača“, „Pesem od verliga moža“, „Divji lovec“), kakor je ponatisnil Prešernov „Kerst per Savici“ (v šte. 29. idd.). H „Krstu“ je pristavil urednik opombo: „Ne poznamo je v krajnskimu pismenstvu lepši zverstene povesti v verzih, kakor je „Kerst per S.“, ki jo je naš slavni pevec, gospod Dr. Prešeren spisal in v letu 1836. dal natisniti. Ta povest bo našim bravcam živ porok, de imajo kaj posebno lepiga od pesem pričakovati, ki jih bode, kakor smo slišali, gospod Dr. Pr. v kratkim na svetlo dal“. — Dobilo je svojo ceno torej tudi dobro blago Prešernovo. Njegove pesmi so se seveda rade sprejemale; v letniku l. 1845. so n. pr. (v 3. šte.): „Ob šest in dvajseti obletnici smerti gospoda Val. Vodnika“ („V Arabje puščavi...“), v 16. šte.: „Pesem od železne ceste“ (Andrejček in Barbika), „Orglarja“ smo že omenili, „Memento mori“ (št. 44.), „Vojaška“ (št. 46.), in l. 1848. (št. 17.) krepka „Zdravljica“. — Zavrnil pa se istotako ni A. Pirnatov „Kje dom je moj?“ (leta 1845.) ali leta 1848. (stran 58.) puhla „Pesem ljubljanske straže“ ali krvavoklasični stih o „Bleškem jezeru“:

„ . . . čez od grada
mutast strada (!)
strmi Babji zob.“

Končal se je letnik l. 1845. z znano „Bravcam h koncu leta v spomin“ (šte. 53., 31. grudna 1845). — Pesmi je torej bilo toliko, da je smel Ledinski zapeti svojo „Zaničevavcam pevcov“ (1845, šte. 39.). Pozneje, leta 1849. se dajejo celo navodila (stran 111.), „kako se naj skladajo pesmi“. —

¹⁾ O njegovem imenu — ali je prav „korun“ ali „krompir“ ali „čampe“ ali „podzemljica“ — so se filologi, župniki in poljedelci prepirali skozi ves letnik 1845. l.

Natisnjene so včasih celo take, ki se nam zde za splošni značaj „Novic“ skoraj kočljive, n. pr. parodija na „Naprej“ (1849, str. 45.) pod naslovom „Boj za puro“ z nenežnima in neokusnima kiticama:

Naprej, zastava slave
in sreče lukovske,
naj vrage trmoglave
popije muri vse.

Potem:

Baba mi je godernjala:
„Jaz ti bom že vojsko dala.“
Kričala je deca mala:
„Tu ostani, atec moj!“

Kar blasfemična pa je Kurnikova štirinajstkitična parodija — pomislite — na Koseskega „Kdo je mar?“, ki se začinja:

„Vse dobi se, kar je drago,
bodi čast alj bodi blago,
vse izverta, kdor 'ma dnar.
Prazni roki se odreče,
polni pa vse lahko steče,
kdor ga nima, je „slepar“!
Z dnarjem kupiš lepa dela,
blizo daljna je dežela.
Kdo je mar?
Kdo to spelje in dodela?
Vse to spelje ljubi dnar!“

In nehote se prekrizamo, ko dospemo do sledeče kitice:

„Šviglja je prišla v Ljubljano,
pa nikjer ni službe za njo,
se na svoje vstanovi.
Ko mrak pride, gre okoli,
če si kdo jo morda zvoli,
al pa sama ga vlovi.
Z dolgmi krili trg pometa,
kruhek tak redi jo leta.
Kdo je mar,
da je sladnosti navzeta?
Je pohotnih tičev dar!“ (Leta 1870., stran 240.)

Ne verjeli bi, da se znajo „Novice“ tudi tako visoko izpodrecati!

Bolj v soglasju z npravstvenim redom „Novic“ je zabavljica, vzeta iz „Karlovačk. Vjestnika“, z naslovom: „Naši po modi domorodci“, iz katere posnemljemo te-le verze:

Ti su ljudi nove dobe
 Gentilhomme-ske od podobe,
 sbilja fini i galant;
 jer kulturu shvatit znadu
 i po „modi“ duh poznadu,
 te su lieblich, dà, charmant!
 Pametni su, pasje vere,
 jer sve štiju Witz-Blättere,
 a hrvatski nikdar list . . .¹⁾ itd. (Leta 1866., str. 298.)

Z nazori, ki so napisani na pročelje „Novic“, se tudi strinja pesem „Preparandistka po današnji modi“ (Leta 1881., stran 232.); ž njo so označile Novice kolikor toliko svoje stališče nasproti novi struji, v katero je — gotovo ne radovoljno — krenilo ženstvo. V tej pesmi govori hčerka „preparandistka“ svoji materi:

„Jaz in kuhalnica! Ha, ha!
 Kdo bode mesto mene risal?
 Kje fizika je, algebra?
 Kdo druge bi naloge pisal?“ —

Kakor ni srečno izbran predmet te pesmi, tako je tudi v splošnosti zavožena glavna misel, izražena v zadnjih dveh verzih:

„Šivanka in kuhalnica, to bodi
 poštenim ženam prva skrb povsodi!“

Kakor bi žene ne mogle biti sicer poštene!

(Dalje prih.)

¹⁾ Če se ne motim, je to zabavljico pel v obliki kupleta po raznih slovenskih krajih sin hrvatske tragedke, gospe Teodorovičeve.

Kadar plašne nočne sence . . .

Kadar plašne nočne sence
 se nad mestom zgrnejo,
 k meni one tihe sanje
 mladih dni se vrnejo . . .

In takrat spominov rože
 čašice odpirajo,
 a krog kelihov strupene
 kače se ovijajo . . .

In na tvojo vest, o Franja,
 kupo bom le-to nalil . . .
 in v slovo vsem dnem mladosti
 grenko čašo bom izpil! . . .

Borisov.

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

V.

Kako se je oficiozno sodila v „Novicah“ poezija, to nam priča poleg drugih pojavov najjasneje nenaravna navdušenost za **Koseskega**. Dandanašnji smo toliko objektivni, da prisojamo tudi njemu vrednost in ceno, ki mu po pravici gre; tudi razumemo, da je prekipevala zanj navdušenost v onih časih, ki so ljubili hrupne fraze in naraven ali nenaraven entuziazem, ali obsojati moramo koseskomanijo vobče, posebno pa v onih časih, ko ni imela več nikake podlage in je bila celo kvarna, ker je tvarjala napačne pojme o poeziji in se je njej v korist delala krivica drugim. Drastično se je to pokazalo l. 1866. (stran 145. idd.) v oceni Prešernove izdaje s Stritarjevim uvodom. „Novice“ so sicer v vsaki oceni našale le hvalo, kolikor se je dalo, in niso bile skope z laskavimi priznavami; ako pa je bilo kaj prirekati, so se izražale skrajno previdno in obzirno; Stritarjev uvod pa je zbudil v uredništvu „Novic“ neko sveto ogorčenost, ki je dobila brez vsake reserve očitnega duška. Če smo prebirali prejšnje letnike „Novic“, se nam zdi ta odločnost čudna; ali že iz prvih stavkov ocene se pokaže pravi vzrok te v slovstvenem oddelku nenavadno ostre pisave: „Novice“ so govorile — „pro domo“, zavzele so se za svojega ljubljenca, za Koseskega, ki ga je Stritar — najhujša kritika! — ignoriral. „Novice“ pišejo: „Stritar je pred Prešernom videl le Vodnika, vrstnika Prešernovega nobenega in tudi potomca nobenega, zato se ta sestavek res more bolj imenovati himna kakor kritika Prešernovih pesem.“ — Že tukaj slutimo, kam meri očitanje; vendar hoče kritik podati svojemu mnenju širše ozadje, obenem pa se osigurati proti očitanju, da ga vodi mržnja napram Prešernu, češ, „da je (Prešeren) prvi lirični pesnik, to je že danes dognano“, ali „pesem je sicer krasna stvar, al le ena cvetlica je med družim cvetjem na narodnem polji.“ — Kaj pravite k tej cvetoči sentenciji? Ne prisojali bi temu kritiku toliko zlobnosti, da premaknivši težišče prevrne vse vprašanje in z drznim skokom zapusti nevidno višino pesništva in se ustopi v sredo med živobarvno in številni masi tako

pristopno „narodnost“, ne prisojali, pravim, ko bi ne bili doživeli novih zgledeov, kako se izkorišča Prešernova narodnost v kvar njegove poezije. Ali je še treba naglašati, da je tako naziranje neumevno za vsakega, ki je čital Prešerna, da bije nadalje pravičnosti v obraz! Seveda! Marsikateremu pesniku in tudi — pesniku je tako kritikovanje pogodi; saj si lahko na tihem misti: „Glejte, glejte! Ta Prešeren je le lepe „pesmi“ delal, to je le ena cvetica na narodnem polju; jaz pa jih imam zbranih cel snop!“ Zlasti velika tolažba je tako pravilo za vse „delavce na narodnem polju,“ ki niso pesniki... Kaj pa bi rekli, ko bi vstal Prešeren in bi vse take začel presojeti le s svojega stališča?! Ko bi n. pr. s svojega Pegaza sodil zaslužnega moža, ki je pisal v istem letniku „Novic“ o „prešičjih trihinah“? Potem bi se nemara razni taki presojevalci Prešerna zavedeli, kam dovede tako premikanje stališčal

Pa hvala Bogu, saj je Prešeren sigurno mrtev in ne bo ga več! Tudi Novičarji so se l. 1866. čutili varne pred njim . . . Zato so, vsaj začasno, lahko brez skrbi povzdigali v nebo svojega Koseskega; ravnali so pa tako naivno, da se mora reči: način je vreden predmeta! „Novice“ namreč nadaljujejo na navedenem mestu: „Ako se piše „ozir na našo mlado literaturo“ (namreč v omenjenem Stritarjevem uvodu) in se v takem popisu ozira celo na pesnike tujih narodov, čudno se nam dozdeva potem to, da se ignorira mojster, ki je bil vrstnik Prešernov: Koseski, kteremu je svet izvedencev(!) že davno ves navdušen priznal slavo, da je prvi v pesništvu odprl nam pred njim neznanne, čudapolne zaklade jezika slovenskega, njegovo neizmerno krepost in veličanstvo.“ Evo kritike! Kaj se pohvalno povzdiguje pri tem „mojstru“ pevcev? „Da je odprl vsem pred njim neznanne . . . zaklade jezika slovenskega.“ Kaki so ti zakladi? Menda celo to, kar nam zbuja zono pri Koseskega „raznih“ in drugih delih, njegovih, prav njegovih koseskizmi! Takih „cvetk na narodnem(!) polju“ res ni nikdar poduhal Prešeren. — Umestneje je, kar še sledi, ker zdaj kritik ni več skušal utemeljevati navdušenosti za Koseskega z notranjimi razlogi, ampak se je zadovoljil s konstatovanjem, da je Koseski — in to je res — imel dovolj navdušenih občudovalcev; s takim dokazilom se pri občinstvu itak doseže največ: fakta so boljša nego argumenti. „Tudi Prešeren“, nadaljuje kritik, „je bil osupnjen, ko je leta 1844. prišla na dan Koseskega „Slovenija“, in prav res se je videlo takrat, kar Latinec poje: *obstupuere omnes*. In čedalje več je bilo navdušenja

o Koseskega geniju, ko so sledile druge izvirne pesni in prevodi... Radujemo se, da imamo Prešerna, v radosti do njega pa nikdar ne zabimo domačih prvakov(!).“ To je zopet čuden stavek!

VI.

1. V tej zadevi stopa na dan latentna kriza, ki je v njo zašlo slovensko leposlovje. Razvijali so se mladi talenti, ki se niso več zadovoljili z leposlovjem „Novic“; geslo „umetnost za umetnost“ je kot slutnja že bilo vpisano v mladih duhovih; zato so posegali nazaj do Prešerna. Saj so bili običajni pesniki „Novic“ sicer praktični, tudi navdušeni možje, ali umetniki niso bili, kakor seveda tudi ne oče Bleiweis; učili so se na pamet svojega Koseskega, naj so njegove zavite besede razumeli ali ne, povzdigovali so ga tem bolj, čim bolj ga je prezirala mladina, vzgojena že v duhu, ki ga je prižgalo leto 1848. Stari voditelji naroda so s strahom opazali, da se krši disciplina, ki so je bili vajeni izza svoje dobe, da postaja delovanje razcepljenejše, da hočejo „mladi“ voziti po svoje, ne priznavajoč avtoritete zaslužnih mož. Na zunaj se je pokazalo to posebno jasno, ker „Novice“ niso več zadostovale slovstvenim potrebam Slovencev in so poleg njih vstajala druga podjetja, taka, ki so stopila izrecno ali na tihem ž njimi v nasprotje. Zato začujemo iz „Novic“ često elegične tožbe o neslogi med Slovenci in željno toženje po zlatih starih časih, ko so bili še vsi ene misli in ene želje . . .

Krivično pa bi bilo, ko bi pritrjevali, kar se tako rado dogaja, le „mladini“; v svoji gorečnosti so ti marsikaj pretiravali in si — mladina je že taka — domišljevali, da so velereformatorji in zveličarji. Zato tiči lep košček resnice v „Odgovoru o kritiki“ (v Glasniku), ki ga je napisal Bleiweis že leta 1858., stran 356. in ga naslovil na Cegnarja: „G. Cegnar pravi, da na mladih stoji svet. Ker je tu sploh le govorjenje od slovstva slovenskega, smemo misliti, da g. Cegnar meni, da na mladih stoji slovensko slovstvo. Ker smo mi tako daleč od starosti, kakor je gosp. Cegnar od mladosti, tedaj se nobenemu med nama ne more očitati enostranost. Zatega voljo ne bo ne njemu ne nam odgovor težak, ako vprašamo: ali je velika večina pisateljev naših, ki jih čislamo po doveršenih delih svoje pervake, iz verste mladenčev ali pa iz verste možakov? Ne, da bi iz serca ne spoštovali nadepolnih pa oskromnih mladenčev, in z veseljem rečemo, da so nam v slavo res knjige nekterih

mladih rojakov, al sila, sila malo jih je, večina drugih naših slovstvenih del izvira od mož, ki so že prestopili . . . leta mladosti . . . Tako je in ne drugač . . . Da je nekteri mladeneč, ki je par pol v kak časnik že pisal, v svojo slavo tako zamaknjen, da res misli, da mu ga ni verstnika pod solncem, nas uči skušnja, al ravno trezna kritika se ne sme zamakniti s takimi zamaknjenci . . . Da, bogme, na takih ne stoji svet, je menda preočitno. Zato le trezno! le trezno! . . . Na beli dan naj stopi, kdor kaj v omari ima; če res kaj velja, se mu bo že splačalo. H koncu le še to: „Čemu le hrup po kritiki! Začnite jo, kakor Vam je drago; saj vam je nobeden ne brani. Kdor od take reči le samo govori, pa se je nikoli ne loti, — kako se pravi takemu?“

Leta 1858. je bil Bleiweis še popolnoma upravičen tako pisati. Ni pač pričakoval, da ga bodo „mladi“ kmalu prijeli za besedo: „na beli dan naj stopi, kdor kaj v omari ima!“ — Postopanje „Novic“ leta 1866. pa se mora imenovati vsekako tesnosrčno.

2. Zlasti so se Novičarji zavedali, da jim vstaja v Stritarjevem „Zvonu“ bolj nasprotnik nego pomočnik. Kakor v kljubovanje je bilo zdaj ugojeno tudi drugemu Bleiweisovemu pozivu iz leta 1858.: „Čemu le hrup po kritiki! Začnite jo, kakor Vam je drago!“ In „Zvon“ jo je začel! — Po takem se razlaga malo čuden pozdrav, ki so ga prinesle „Novice“ „Zvonu“ leta 1870., stran 13. Začetek se glasi še prav laskavo: „Zloga imenuj se zvon, mir naj prvi poje don“, tako je ob novem letu zapel Stritarjev Zvon, željno pričakovani list, ki bo po tem takem ne le čisto vzorno slovenščino širil, temuč tudi . . . ljubezen in edinost glasil. Bodi to znamenje boljših dni!“ Osupnejo nas pa nastopne besede: „Kajti ne kratkoviden, marveč res slep mora biti, kdor koli ne sprevidi, da hodi mo Slovenci po pogubivni cesti . . . Vzemimo, da bi kak Slovenski Epimenid¹⁾ konec leta 1860. bil zašel kam v kako kraško špiljo ter ondi preždel samo zadnjih deset let in da bi zbujenemu zdaj najpred prišel v roke kupek tega ali onega slovenskega časnika, kakoršni so zdaj — kaj menite, kako bi si mel oči in poprijemal glavo, kako bi se pošlataval po životu, če res živi, če je pri zdravi pameti in če prav vidi. „Za Boga,“ dejal bi najbrže — „nismo li mi svoje dni bili vajeni le v tujstvu, le v nemškutarstvu gledati in videti strupenega sovražnika! Tukaj pa ne nahajam nego boj s slovenskimi novinami, nego mahanje po možeh, ki so za mojega časa

¹⁾ V prejšnjem stavku, ki smo ga tu izpustili, je omenjen Krečan Epimenid, ki prespavši 40 let sveta ni več spoznal.

bili zaslužni delalci na narodnem polji, ki so bili slavni veljaki in vodniki ter so se odlikovali z najčistejšim rodoljubjem. Kaj se je moralo le zgoditi!“ Tako bi se čudil naš jamar. Ko bi potlej, razgledavši, sprevidel, da je sprememba le v mislih in v značaju nekterih Slovencev, ne pa v djanskih okolnostih, ki so danes ravno tako žalostne kakor so pred desetimi leti bile — utekel bi, mislim, raje nazaj in skrnil se v svojo jamo, nego da bi gledal tako golemo zaslepljenost . . . Zedinimo to malo moči, kar jih imamo, in držimo se trdno, ker sovražnik dela huje kot kedaj. Delajmo složno na političnem poprišču, delajmo marljivo na književnem polji, ne spodkopujmo se, temuč spodbujajmo drug drugega k vspešnemu delu.“ — — Onemu odstavku o „veljakih“ in „vodnikih“ se pač malo nasmihamo, še bolj svetobežnemu početju namišljenega Epimenida, pritrjujemo pa radi lepemu pozivu k slogi. A pri vsem tem vprašujemo: „Zakaj vse to na naslov Zvona?“ Zadeva nam postane jasna, če pregledamo Zvonove sotrudnike; to so sami „mladi“, vroče glave, a brhki talenti, vsi po svojem značaju nezadovoljni s silo praktično, koristno, ali suhoparno delavnostjo „Novic“. Stritarja so vrhu tega Novice že bile enkrat zgrabile, kakor smo slišali; posebno nevaren pa je bil zanje razpor z dosedanjim sotrudnikom Levstikom, razpor, ki je postal tem hujši, ko je dobil — zaradi Vodnikovega rokopisa — osebno ost, naperjeno proti Bleiweisu samemu.

Da se Novičarji s takimi nasprotniki niso mogli meriti, komu bi to ne bilo kar od kraja jasno? Kot polemik je Levstik še nedosežen, četudi odvezamo njegovo brezobzirnost; tak stilist in sarkast je pač mogel hudo zadeti nasprotnike, s kakršnimi je imel to pot posla, nasprotnike, ki jim je bilo tako lahko priti do živega. In njegov „Pavliha“, dokler je izhajal, ter „Zvon“ (1870.) sta včasih, zlasti izprva, bolj prikrito, pozneje pa očitno planila po glavnih Novičarjih. Posebno izborni so „Pasji pogovori“ (Zvon, 1870, stran 266. idd.); v njih govori gospodar svojemu psu pinču n. pr. tako-le: „Ko me pogledaš (namreč pinč) s svojim jasnim, nedolžnim, zvestim očesom, pripognil bi se, objel te in poljubil (pinča!). A ko bi jaz bil poet, kakoršna sta Pindar in Koseski(!), odo bi o tebi naredil. In poslal bi jo v „Zvon“ in brali bi jo in dejali: „Ta je Kurnikova!“ A ker nijsem poet, pojdem k branjevcu in kupim klobaso. In dam ti jo vso, s kožo in z mesom, in tedaj bode veliko tvoje veselje!“ — To je bila za Novičarje bridka pijača! — Ko se je kmalu potem zaradi navedene zadeve (gl. „Nov.“ 1870, str. 279.

in „Zvon“ 1870, stran 300.) sprl Levstik z Bleiweisom, ga je na strani 294. napadel naravnost kot „očeta“ (zopet v „Pasjih pogovorih“): „On germi in bliska po vsej slovenski deželi, jasno vreme dela in dež, sneg in točo v pratiki. V začetku je rekel: „Bodi Slovenija!“ In bila je Slovenija. Bila pa je še pusta in prazna in teme so jo krile čez in čez. In ustvaril je eno veliko luč, ki izhaja na teden, in imenoval jo je ‚Novice‘! In eno majheno luč, ki izhaja na leto, in dejal ji je ‚Pratika‘!“ —

To je bilo hudo, prehudo! Duhovito in ostro, ali — resnice ne smemo prikrivati — tudi krivično.

(Dalje prih.)

Ti praviš, da me ljubiš . . .

Ti praviš, da me ljubiš, toda čuj,
vse tvoje prednice so to trdile,
pa so me vendarle za nos vodile.
In zdaj jim človek še sonete kuj!

No, al se lažeš mi, dekle, al ne,
ko drugim pel bom tudi tebi hvalo,
za vse te ure božje, ko iskalo
je sreče moje žalostno srce.

A. Gradnik.

Večer.

Š črnimi objel rokami
zemljo vso je trudni mrak,
le tam daleč nad gorami
jasen še blesti se trak.

Daleč tamkaj za gorami
solnčna moja sreča spi,
s črnimi zastrl rokami
mrak do nje je vse poti.

Bolj in bolj prameni rožni
v temno se gubijo noč:
tak zbledeva v duši tožni
mlade vere svetla moč.

Črez globine in slemena
plava tjakaj le moj sen,
tih oblaček od plamena
zadnjih žarkov pozlačen.

K—r.

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

leposlovnih smeri „Novic“ čitamo bridke šale tudi v spisu „Triglavan s Posavja“ („Zvon“ 1870, stran 277.). N. pr.: „Spisi morajo biti taki, da jih sme človek brati na Veliki petek ali tudi pred obhajilom tisti večer“; vzor bodi pratika. „A kdor hoče kaj misliti tu, ta naj se pobere . . . on je izdajalec.“ Drastični so zasmehljivi nauki, ki se dajejo na strani 291. za zlaganje pesmi, češ, brez ljubezni — žal — pesmi niso mogoče: „Ljubezni je liričnemu poetu potreba kakor psu palice“; ljubezen se torej ne more prepovedati, ali dobrih naukov je treba pesniku. Ljubezen bodi vedno nesrečna, neuslišana; iz tega sledi dvojna korist: „iz take ljubezni ne more biti greha proti 6. zapovedi in drugič, nesrečni pesnik . . . lahko vedno joka, zdihuje in stoka. Svojo drago popisujejo, naj samo govori o njenih ‚črnih‘ laseh, ‚modrih‘ očeh in rudečih licih, in če tudi še o njenih čarobnih ustnicah; a kar je dalje doli, bognedaj! . . . Bližati se sme svojemu idealu samo na deset korakov . . . Po dnevi naj se (pesnik) izprehaja po cvetočih livadah . . . terga naj pisane cvetice, plete iz njih krasne vence, katere moči se svojimi gorkimi solzami; toda ne preveč, ker solze so slane in škodujejo cveticam! Po noči pa naj svoje bolečine blede luni toži“ itd. — — Še hujši so bili napadi, ki niso oblečeni v satirično obliko, ampak so vse imenovali s pravim imenom, n. pr. Levstikov dopis „Gospodom naročnikom „Pavlihe“ (Zvon 1870, str. 271.): „V denšnjem pokvarjenem času ljudem nij do resnice; dobri so vsi, tudi najgerši, najzaničljivejši pripomočki, samo da se doseže nepošten namen. Med Slovenci so javno mnenje v zakup vzeli samo nekateri, a slepa množica za njimi vpije, če tudi sama ne ve kaj, ker je preneizobražena in poleg tega tudi prelena, da bi sama preišljevala“. In na strani 272.: „Slovenci naše dobe so z ene strani še res preotročji, a z druge strani že preveč pokvarjeni, zlasti politično . . . Kdor hoče med njimi dobro živeti in srečo imeti . . . ‚spoštovati mu je samo pervake“. — Vsakdo je vedel, kam to meri. Ta dopis je usekal tem huje, ker se ne bavi le z literarnimi, vedno le bolj

akademičnimi odnošaji, ampak se dotika javnega delovanja in tajnega mišljenja prvakov.

Proti takim napadom so se vendar vzdignile „Novice“ in so prinesle na strani 321. „Črtice o Pavliha-Zvonovcih“; ali odgovor je precej klavrn, le nekaj osebnih udarcev na Levstika in Stritarja je krepkih; vse drugo je dovtipkanje in lovljenje besed in nasprotij. Moralno so zmagali na vsak način Zvonovci, v zunanjih uspehih pa ne: „Pavliha“ je prenehal sredi leta, Zvon se je prekinil konec l. 1870.

Staro nasprotstvo pa je ostalo, dasi ni več tako izbruhnilo kakor leta 1870. Ko se je dunajski „Zvon“ preselil v Ljubljano, so ga „Novice“ (1880) za prihodnje leto najprej oznanile malo prezirno: „Lepoznanski list prične ob novem letu tudi v Ljubljani izhajati“; šele pozneje ga nazivljejo z imenom „Ljubljanski Zvon“, dočim so se napram „Kresu“ vedle že od kraja mnogo prijazneje. Ko sta nastopnega leta (1881) začela oba lista izhajati, so dajale „Novice“ „Kresu“ vedno prednost, vendar so živele tudi z „Zvonom“ v miru.

3. Ali dvignila se je ostra opozicija na drugem polju, ki je bilo z „Novicami“ nekaj po vsebini, še več po osebah v ozki dotiki, namreč pri „Slovenski Matici“, ki ji je predsedoval dr. Bleiweis. Sistematično so jo napadali „mladi“ že od leta 1877., češ, „naša mlada generacija se od Matičinega odbora nič ne nadja, ker ta odbor ne bi sprejel nobenega svobodnomislečega zgodovinskega ali prirodopisnega članka“ (gl. leto 1877., posebno str. 39.). Kak udarec je zadel tudi ex-pesnika Koseskega! — Do prav ostrih govorov je prišlo pri občnem zboru 14. julija 1880. l. Tu je dr. Tavčar ostro kritikal odborovo delovanje in zakrknjenost, češ, ona je kriva, da Matica nazaduje od leta do leta; le pisatelji, kakor je Koseski, so ljubljenci odborovi, ta Koseski, ki je pred dvema letoma, ko se mu je v „silovitih ditirambih“ slovenski napivalo, mirno odgovoril nemški: „Meine Herren, entschuldigen, daß ich deutsch rede; slovenisch verstehe ich nicht“. — Kaj je pomagalo Bleiweisovo pojasnilo, da je govoril Koseski te besede sarkastno, češ, nasprotniki so mu res očitali, da ne razume slovenščine! Ogorčenost proti Koseskemu je le rasla! Lahko pa je predsednik zavrnil n. pr. očitaje, da je Matica za ono leto izdala poleg Letopisa le 2 brošuri.

VII.

Tako je marsikaj grenilo Bleiweisu stara leta; on se je gotovo ravnal povsod po svojem trdnem prepričanju in je imel brezdvomno najboljše namene; ali preveč bremen si je bil naložil,

bremen, ki jih v zamotanejših časih druge tretjine preteklega stoletja ni bilo več mogoče enemu človeku izvrševati tako, da bi se ne vzdignili prirekovalci. Vsekako pa moramo odkrito priznati, da je tudi storil in dosegel, kolikor je enemu, zelo sposobnemu in neumorno delavnemu človeku mogoče. — Leta 1880. je pisal Levec v „Slovenskih Večernicah“ (stran 7.): „Prej, nego je kdo mislil, . . . imel je (Bleiweis) okrog Novic zbrane vse pisatelje, vse domorodce, vse prijatelje naroda našega in tudi ostali slovanski svet je Novice vesel pozdravljal ter jih podpiral. Novice so v kratkem času iz neznatnega poljedelskega lističa postale učiteljice - buditeljice slovenskemu narodu in njih modra in premišljena beseda poslušala se je kmalu in se posluša še danes v vseh raznih in imenitnih stvareh po vseh pokrajinah slovenske zemlje.“ — Zadnje besede so bile izrečene še in le pod vtiskom velikanske slavnosti: Bleiweisove sedemdesetletnice (dne 18. in 19. novembra 1878. l.), vendar mislim, kljub raznim nasprotstvom ni bilo Slovenca, ki bi ne bil privoščil dr. Bleiweisu izredne časti, ki so jo javile „Novice“ leto pozneje (1881, stran 153.): „Preradostni naznanjamo svojim bralcem danes novico, da ob priliki poroke svetlega cesarjeviča Rudolfa došla je po milosti Nj. Veličanstva . . . slovenskemu narodu velika čast, da je njega voditelj dr. Janez Bleiweis prejel imenitni red železne krone III. vrste, s katero v zvezi je plemstvo.“ — Mi priznavamo dandanašnji radi: oče slovenskega naroda je to čast zaslužil !¹⁾

Prav po človeško se nam užali, da je užival tako malo časa zunanji blesk, ki mu je bil podeljen, ko je že sneg pokrival njegovo glavo. Že na str. 380. (št. 47.) istega letnika (1881) čitamo kratko vest: „Vse mesto je te dni pretresla strašna novica, da je g. dr. Janez Bleiweis vitez Trsteniški nevarno zbolel . . . pa danes moremo povedati veselo novico, da mu je odleglo.“ Prihodnja številka (30. nov. 1881) pa ima črno obrobljen naslovni list in poroča: „Mrtvaški zvon je zapel, ugasnila je najsvetlejša Slovenije luč, narod slovenski je izgubil svojega očeta: doktorja Janeza Bleiweisa, viteza Trsteniškega, ni več med nami . . . Kakor narod, solzé se tudi „Novice“ za svojim očetom in neutrudljivim svojim urednikom“. Na str. 387. je kratek nekrolog, ki med drugim pravi: „Dan 29. nov. je tisti nesrečni, ko je izgubil narod slov. svojega očeta. Zjutraj si videl po mestu le tužne obraze, še celo nasprotniki naši so umolknili; mrtvaški bron je povedal vsakemu, da umrl' je poštenjak, narodu

¹⁾ Na str. 289. je povedano, da si je izbral Bleiweis pridevek „Trsteniški“.

pa, da je smrtna kosa pokosila velikana . . . Na Ljubljano se je vlegla gosta megla žalosti.“

Zdaj tudi Bleiweisovih Novic v doslovnem pomenu tega nazivanja ni bilo več, teh čudnih Novic, ki so služile vsemu in vsakemu, da se je le na kak način vzdržala zveza s slovenščino ali Slovenijo.¹⁾ — „Novice“ pa so še seveda izhajale . . .

VIII.

Vse to, kar smo doslej posneli iz vsebine „Novic“, se ni gladko zlagalo s programom Novic „kmetijskih in rokodelskih“. Ali ni šlo drugače. Nova doba je delovala posebno od leta 1848. tako, da je bilo treba pogledati v tedanje vrvenje sveta. Bleiweis je s svojimi „Novicami“ najprej na tihem krenil malo izven ozkih mej kmetijstva in rokodelstva, potem pa je svoje postopanje tudi javno pribil in utemeljil. Pisal je leta 1848. v 43. št. na str. 179. prav spretno in priložnosti primerno: „Bravcam! Odkar se je v našim Cesarstvu nova vlada . . . začela, so se Novice nekoliko v svojih spiskih premenile; bere se namreč v njih menj kmetijskih in rokodelskih reči. Ker so nam to spremembo nekteri že očitali, je naša dolžnost, zastran tega očiteno odgovor dati. — Prekucije našiga cesarstva, ki so se 15. sušca začele, so prekucnile celo poprejšnje življenje vsih stanov. Dokler svet stoji, še taciga ni bilo . . . Novice so bile edini slovenski list do tega veliko pomenljiviga časa . . . Novice pa so ostale tudi še čez 3 mesce potem edini slovenski list; one same so preživele prvi čas noviga prerodenja. V taki dobi, ko je vse hrepenelo zvedeti novih prigodb, v taki dobi . . . kdo bi bil rad bral, kako turšico sejati, kako mravljince zatirati, ovcam garje odpravljati itd. Na polje nove vlade so mogle Novice svoje brave na kmetih peljati in jim kazati, kaj se tam godi, de so . . . se zatirale škodljive pravlice, ktere so lažnjivci po deželi obilno trosili. — Začelo se je potem pripravlanje poslancov k Dunajskimu zboru in zopet so se novi opravki Novic o ti dobi začeli. — Vsak previden človek bo tedaj . . . poterdil tačasno spremembo Novic in bi nam nasproti po pravici zaspanost očital, ako bi bili o taki dobi ostali celo na starim kolovozu. — Novice so se že sicer tudi celi čas svojega obstanja . . . goreče poganjale za povzdigo slovenske narodnosti — kako neki bi li bile zamogle zdej omolčati, ko je žetve

¹⁾ Sumarno je označil pomen „Novic“ do te dobe Levec n. n. m. str. 8.—9.; obširen posnetek iz njih z ozirom na Bleiweisa pa je podal Marn v „Jezičniku“ XX. 1882.

čas prišel, kar so one toliko let neutrudljivo sejale! Kadar bo pa vse to lepo dokončano, bomo pa spet začeli orati in sejati, de bo veselje . . .“ In dne 6. grudna javlja uredništvo: „Novice bojo ob novim letu (1849) nekoliko svoj nadpis premenile in se bojo imenovale: „Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči“.

Ta naslov je v bistvu ostal Novicam do njih zadnje številke; izraz „n a r o d s k i“ (pozneje „narodni“) je treba razumeti v najširšem pomenu: slovstvo, zgodovina, jezikoslovje, narodopisje, glasba . . . Prav velik delež tega zaglavja pa je kmalu prevzela **politika** z vsem, kar je ob njej. Že pred l. 1848. so Novice posezale v njo, kolikor je bilo tedaj mogoče; izvečine se je pletlo vse i prej i poslej za enakopravnost slov. jezika v javnosti, v šoli, v uradih. Splošno politični duh je ostal pri „Novicah“ tak, kakor ga posnemamo iz očetovske opazke takoj leta 1844., str. 3., opazke, ki se na naiven način dotika že socialnega vprašanja: „V resnici je prazno modrovati, kako so ljudje živeli, kadar jih je malo bilo, ampak vprašanje je, kaj zdaj potrebujejo, ko je vsak kot z ljudmi natlačen. Če zdaj ne bo straha in gosposke med ljudmi, pojde vse križem, močnejši bodo slabšiga terli.“

Konkretno je bilo treba govoriti o politiki leta 1848. Konstitucija! Ljudstvo je čutilo in slutilo, da se je zgodilo nekaj velikega, ali kaj, tega ni vedelo, ni razumelo. Celó javno življenje je poskočilo za oktavo više, tudi mirne „Novice“ so poskočile, ko so prinesle v 12. šte. na strani 45. vest o konstituciji,¹⁾ dočim so molčale o hudih bojih, ki so besneli pred njo. V onih napetih časih je bilo prav dobro, da so „Novice“ začele takoj položaj motriti trezno, brez škode tudi pretrezno. Saj je dovolj značilno, da so morale „Novice“ v tem letniku skoraj v vsaki številki resno svariti kmete, naj ne mislijo, da odslej ne bo treba plačevati nikakih davkov; prav je tudi bilo, da so včasih vlile hladno curek na prerazgrete glave. — Odločno in dostojno pa so zastopale narodove interese pri vsaki važni priliki; s pomočjo dovolj prostranega dopisništva so imele napeljane žice v mesta in zakotne vasi in so na ta način res bile središče, kamor je težilo vse narodno življenje in odkoder je zopet dobivalo novega življa in splošnih direktiv. Vse je teklo gladko kakor v kaki družini, kjer vlada patriarhalnost in odločuje starejšina — oče. — Polagoma se je skalilo tudi to razmerje; saj ni moglo biti drugače.

¹⁾ Dne 4. „kozoperska“ (str. 170.) so javile: „Bele-modro-rudeče barve so po sklepu ministr. notranjih oprav od 23. preteklega mesca poterjene barve krajske dežele.“

Tekom let se je porodil naraščaj, ki se je priučil javnemu življenju v praksi in teoriji; ta se je jel upirati edino vplivni besedi slovenskih voditeljev, ki jim je — najprej na političnem polju — tajna in javna kritika pridejala ime „pervaki“ z znano zabavljivo ostjo, ki vršiči v ogorčenem očitaniu, da so ti prvaki absolutisti. No, bili so res absolutisti, ali dokaj krotki in — to je poglobitno — res delavni, in če je bilo treba, tudi složni z „mladimi“, z „liberalci“, ali kakor jih pač imenujemo.

Ko je postajalo nasprotstvo hujše in hujše, se je umaknil dr. Bleiweis v boljši svet; „Novice“ so še skušale biti Bleiweisove, naglašale so njegovo geslo: „Z Bogom za cesarja in domovino“, ali v marsičem se pokaže vendar hitro razlika. Splošno pomembno je, da se že leta 1881. omenja „Ljublj. Zvon“ nepričakovano obširno s pristavkom „Bodi toraj toplo priporočen“, in v nastopnem letniku se ocenjajo, res ocenjajo Gregorčičeve „Poezije“ z zasluženno pohvalo brez praznega hvalisanja. Da se ocenjevalec zaveda svoje dolžnosti, sodeč o delu brez strankarskega škiljenja, o tem priča pripomnja: „Zdi se nam jako prenapeto in krivično, ako se podtikujejo tem poezijam drugi nego najblažji vplivi do človeškega srca. Kdor jih je bral, ne bo tako sodil kakor nek slovenski list.“

To je zgled iz slovstva. — Kakšna pa je bila odslej politika v „Novicah“? Glede nje so stopile „Novice“ izprva v previdno reservo; posvetile so se z vsemi silami svojemu pravemu namenu pod strokovnjaškim vodstvom mož, kakor J. Murnika, G. Pirca i. dr.; drugim strokam se je odmerilo pač zato še dovolj prostora, ker so bile doslej „Novice“ nekaka univerzalna revija.

(Konec prih.)

Mira.

I.

Reka šumeča pada črez jez
tam dolí v globoki dolini —
Ah, danes je tako lepa noč,
srce se mi koplje v milini.

Ah, danes je tako lepa noč
in ti si tak sama nemirna —
in moja sreča globoka je,
globoka in neizmerna . . .

Bitje in žitje Bleiweisovih „Novic“.

(1843—1902)

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

IX.

ako so po zunanjem vtisku ostale še vedno ljube stare „Bleiweisove“ Novice; le lepši papir so dobile — malo pozno — z l. 1886. — Zanimiv pa je l. 1887. v „Vabilu na naročbo“ pristavek: „Udje c. kr. kmetijske družbe dobivajo „Novice“ na leto za en goldinar ceneje, ako ne prejemajo „Kmetovalca“. Ta vest pomeni pač zadnjo krizo za „Novice“: na njih samolastnem poprišču, v njih pravi domeni jim je vstal že leta 1884. konkurent — drugače ga ne moremo imenovati — ki ga je rodila in redila ista c. kr. kmet. družba. V politiki je njih glas že sem od sedemdesetih let postajal bolj in bolj brezpomemben, v slovstvu so odločevali že brez prigovora drugi listi in zdaj je vstal še „Kmetovalec“; za dva strokovna lista z istega polja pa pri nas brez ujedanja ni prostora! Tako se nam zdi čisto naravno, da so se „Novice“ poskusile v starem okviru še enkrat prenoviti. Značilno je, da se postavi zdaj v ospredje — politika.

Novodobniki so vsi politiki; zato zahtevajo tudi štiva, ki jim zadošča v tem oziru. „Novice“ so pač upale, s politiko si ohraniti naročnike, ki so bili na begu, in nazaj privabiti ubegle. Mi, ki smo motrili ves razvoj „Novic“, seveda neverno majemo z glavo: bilo je to zadnje, obupno sredstvo . . . Oznanila se je ta izprememba 15. decembra 1891. v lepem „Vabilu na naročbo „Novic““ za leto 1892. Iz njega (stran 418.) posnemamo nekatere znamenite stavke: „Najstarejši slovenski list „Novice“ stopijo z letom 1892. v petdeseti svoj tečaj. S ponosom gledajo „Novice“ na svojo preteklost, ki je bila vsikdar posvečena napredku slovenskega národa. Z izdajo „Novic“ se je pričela preroditev národa našega in v njih je iskati izvor vsakemu napredku med nami. V vsih strokah so „Novice“ orale ledino, iz katere sedaj rasto in rodevajo národna podjetja na čast slovenskemu národu ter ponosni Avstriji. Dolga je doba polstoletja v sedanjih hitro bežečih časih, v katerih se je mnogo spremenilo; čudovito je napredoval naš na-

darjeni národ v tem času, zato je nujna potreba, da se „Novice“ preustroje primerno predrugačnim razmeram. Podlaga „Novicam“ je danes drugačna; kajti minuli so časi, ko so bile one še edin slovenski list in nastala je cela vrsta politiških in strokovnih listov, ki na širši podlagi nadaljujejo od „Novic“ zasnovano delo. — Priznamo, da vsled tega „Novice“ v zadnjem času niso več zadostile . . . Z novim letom stopijo „Novice“ po obliki in po vsebini predrugačene v svet, z namenom motriti politiška vprašanja, čitatelje obveščati o politiških dogodjajih“ — torej to je prvo! — „pospeševati obrt in kupčijo“ — to je zdaj, ko izhaja „Kmetovalec“, na drugem mestu — „širiti napredno kmetijstvo, podajati poučno in zabavno berilo ter prinašati novice iz domačih in ptujih pokrajin. — V političnem predelu razpravljale bodo „Novice“ domače zadeve, delale bodo za spravo v vsih prepirnih domačih vprašanjih ter se bodo vsikdar potegovale za verski čut národa našega . . . ščitile bodo Novice naše svete pravice z vso odločnostjo in brez bojazni ter se bodo postavile na obrambo proti vsem nam nevarnim pojavom“.

To je bil zadnji poskus. „Novice“ so imele odslej sledeče odstavke: 1.) Politični oddelek. 2.) Obrtnija. 3.) Kmetijstvo. 4.) Poučni in zabavni del. 5.) Novice.

X.

Na tihem in ne da bi ga kdo pogrešal, je izginilo iz „Novic“ že prej **jezikoslovje** z vsem, kar se da spraviti pódnje. Za prve čase je bilo jezikoslovje potrebno, ker se je jezik šele ustanavljal; leta 1848. se je n. pr. črez več številk predlo preudarjanje, kako se naj slovenski imenuje „konstitucija“! Zato pa gre „Novicam“ za konsolidovanje našega jezika in naše pisave velika zasluga. Zdrava in v jezikoslovnih stvareh potrebna konservativnost, ki pa nikakor ni topo in trmasto hotela puščati vsega pri starem, je vedno vodila urednika, v tem pogledu liberalnega v najlepšem pomenu besede.

Kako razumno ter obenem praktično in pripustljivo je n. pr. postopal pri uvajanju novega pravopisa, gajice! Držal se je načela, ki ga je že leta 1844. (str. 67.) objavil, določneje pa izrazil leta 1845. (str. 23.) kot prilog k dopisu, ki ga je pisal neki kmet v gajici: „Mi nobeniga k pisanju v novim pravopisu ne silimo in dajemo vsak spisek v „Novice“ tako, kakor ga prejmemo. Tega se bomo deržali. Če jih imamo tedaj v „Novicah“ več spiskov v

novim pravopisu . . . to od tod pride, ker jih je veliko več pisateljev, ki po novim pišejo . . . „kar nas prav zelo veseli“. Na prej navedenem mestu tudi trdi po pravici, da se mora v takih slučajih postopati počasi in se ozirati na bralce, ki novemu pravopisu niso privajeni. — Prvih pet številk leta 1843. je natisnjenih le v bohoričici,¹⁾ v 6. številki (v sredo, 9. vel. serpana) je poslal „iz dolniga Štajerskiga Ljubim Krajncam, našim bratom pozdravljenje od Radgone na malim Štajeru“ naš znanec „Tone Kremp!“ prvi dopis (in spis) v gajici in uredništvo ga je dalo natisniti v gajici. V „predgovorčiku“ k temu dopisu navaja urednik razlike med pisavama in pristavlja: „Naši rodni bratje na Štajerskim in Koroškim že večji del s temi čerkami pišejo in tudi pri nas že nič noviga niso. Davno so tudi že drugi slovenski narodi in učeni možje željeli, da bi se mi Krajnci z njimi v pisanji zedinili. Serčno jim tadaj roke podajmo in podperajmo edin družiga v dobrih in koristnih rečeh z ljubeznijo, z miram in z edinostjo“. Kljub temu izpodbudnemu pozivu so bili sestavki v gajici v prvem letniku silo redki; prihodnji je bila pesem v 12. številki, nadalje „Zlate pravila“ v 19. številki, potem pesem v 23. številki, anekdotica v zadnji (26.) številki — in pri kraju smo, če nisem česa prezrl. — Drugače je v II. letniku (1844.); tam se polagoma tudi članki natiskujejo v gajici in uredništvo se je naposled poslužuje. Na platnicah obeh letnikov vidimo gajico, posamezne številke pa se drže v naslovu bohoričice. — Leta 1845. je povsod zmagovito prodirala gajica in nastopno leto je zmagala. — Potem se je pričela borba za izraze, za slovnico, za slovanske bogove i. dr.

XI.

V onem času pa, ko so se „Novice“ borile za obstanek, so bili že davno izginili sledovi filologizovanja. Bilo je drugega posla preveč, a jezik že toliko prožen in pisava tako udomačena, da se je brez težave dalo pisati o vsakem predmetu — nežno, robato, ironično ali kakorkoli. Zdaj se je izpolnila želja, ki jo je izrazil Bleiweis že leta 1844. na strani 67., pišoč: „Zadnji čas je pač in nudna potreba, da bi mi že mislili, kaj nam je pisati, in ne še le dogovarjali ali celo prepirali se, kako bi pisali“. Ali na usoden način se je ugodilo tej „nudni potrebi“: „Novicam“ ni bilo treba več premišljevati, kako — v jezikovnem oziru — naj pišejo, ali s srečnim uspehom niso mogle dognati kljub premišljevanju in kljub

¹⁾ Jaz navajam v tem spisu vse citate v gajici!

Pis.

reformi izza l. 1892., kaj naj pišejo, da bi zadovoljile in privabile občinstvo.

Kaj je bilo posledica? Do politične vplivnosti se „Novice“ že kot tednik poleg dnevnikov niso mogle povzdigniti, gospodarsko stroko je zastopal tudi „Kmetovalec“ in še drugi listi, z „narodno“ vedo se „Novice“ niso več bavile (ta celo ne privablja občinstva!), za zabavno štivo je bilo premalo prostora in sploh je zanje skrbelo dovolj drugih listov in publikacij: zato ni čudno, da so „Novice“, končavši 60. letnik (1902.), prenehale . . . Razen maloštevilnih naročnikov, ki so listu ostali zvesti skoraj le iz pietete, že slovensko občinstvo sploh ni več vedelo, da stare „Novice“ še izhajajo! Marsikdo se je začudil, ko se je javilo: „Novic ne bo več“, češ: „Ali so še izhajale?!“ Vendar se je nehote zavedal, da je doživel zgodovinski trenotek v razvoju slovenskega naroda, ko je čital v sploh zadnji številki „Novic“ (z dne 26. decembra 1902) sledeče obvestilo: „Novice“ zaključujejo z današnjo številko svoj 60. tečaj in s tem tudi svoj zadnji tečaj. Pričujoča številka „Novic“ je zadnja, z njo ponehajo „Novice“ izhajati. Politično življenje na Slovenskem so sicer „Novice“ obudile in dolga leta vodile, a naposled se je . . . razvilo tako, da „Novic“ ni več treba. Heine pravi o Indijancih: „Kadar mali dorastejo, ubijejo starce.“ V gotovem zmislu velja to povsodi. Kadar mali dorastejo, se morajo starci umakniti. In tako se umaknejo letos tudi „Novice“. Pri tem pa imajo zavest, da jim je v zgodovini slovenskega naroda zagotovljeno častno mesto . . . Resno pritrjujemo zadnjemu stavku in se hvaležno spominjamo vseh onih vztrajnih mož, ki so zbrali snov za to lepo vrsto obsežnih zvezkov, mož, katerih zasluga ni manjša, če po njih malo popraska kak mlad „korenjak“ — da rabim slovenski izraz namesto oblastne tujke. — Kdor ima priliko, naj posega po onih 60 zvezkih; ogromno snovi je v njih nakopičene in posebno starejši zvezki mikajo v zanimive študije.

„Novice“ so se bile preživele! Žal nam je subjektivno zanje, ali objektivno se veselimo, da niso več zadostovale. V tem leži znamenje za naš napredek: preživela se je naša otroška doba, prekoračili smo naivno dobo patrijarhalstva in zdaj stojimo v mladeniški — ali možki? — dobi! Zato pa: živimo za sedanost in bodočnost, ali kadar gloda v nas črn črv, vglobimo se s smehljajem v otroško preteklost!

